

Position Paper Grondrechtentoezicht AI

27 september 2024

Inleiding

Op 10 oktober 2024 vindt een rondetafelgesprek plaats van de Tweede Kamercommissie Digitale Zaken over normuitleg en toezicht Artificiële Intelligentie (AI). In dit position paper worden de positie en de (mogelijke) rol van het College voor de Rechten van de Mens (hierna: het College) uiteengezet. We beperken ons hierin tot het toezicht op de bescherming van grondrechten (hierna: grondrechtentoezicht).

Het toenemend gebruik van AI-toepassingen biedt vele voordelen en kansen, maar brengt ook risico's met zich mee, onder andere ten aanzien van mogelijke schending van fundamentele rechten van burgers. Van zaken zoals de kinderopvangtoeslagaffaire hebben we geleerd dat het gebruik van AI en algoritmen grote risico's met zich mee kan brengen voor de mensenrechten. Om die risico's zoveel mogelijk te beperken en te beheersen is effectief grondrechtentoezicht noodzakelijk.

Toezichtlandschap

De grondslag voor het grondrechtentoezicht op AI wordt gevormd door de EU verordening 2024/1689 (hierna: de AI-verordening). De essentie van de AI-verordening is dat AI-systemen alleen worden ingezet als deze in lijn zijn met veiligheid, gezondheid en grondrechten. Artikel 77 van de verordening behandelt aanwijzing en bevoegdheden van de autoriteiten voor de bescherming van de grondrechten (hierna: grondrechtentoezichthouder). De AI-verordening vereist het aanwijzen door de lidstaten van één of meerdere grondrechtentoezichthouders uiterlijk op 2 november 2024.

Door de werkgroep Toezicht op AI is voorgesteld dat het College en de AP worden aangewezen als grondrechtentoezichthouders voor de AI-verordening. Het College zou aangemerkt moeten worden als toezichthouder op de fundamentele rechten in brede zin en de AP als toezichthouder op het specifieke terrein van het gegevensbeschermingsrecht. Het College onderschrijft deze aanbeveling en is onder voorwaarden (zie hieronder) bereid om deze extra taken op zich te nemen. Het College heeft expertise en ervaring op het brede domein van alle mensenrechten en grondrechten, en beschikt in beginsel al over de noodzakelijke bevoegdheden, al moet er nog wel een toets plaatsvinden of er aanvullingen nodig zijn op het huidige wettelijk mandaat van het College.

Voorwaarden voor een effectief grondrechtentoezicht

Het College acht de volgende zaken essentieel voor effectief grondrechtentoezicht op AI:

1. Op grond van de AI-verordening vallen alle grondrechten zoals vastgelegd in het EU Handvest voor de Grondrechten binnen de reikwijdte van het grondrechtentoezicht. Het gaat bij grondrechtentoezicht dus niet alleen om gelijke behandeling en gegevensbescherming. Ook andere grondrechten, zoals rechtsbescherming en sociale grondrechten, vallen binnen de reikwijdte van het grondrechtentoezicht op AI. Van niet alle grondrechten is bij voorbaat helder of en in welke mate deze kunnen worden aangetast door AI toepassingen. Hiervoor is nader onderzoek nodig, maar het zal zich ook in de praktijk ontwikkelen. Te verwachten valt dat in de toekomst door nieuwe toepassingen van AI de risico's zullen veranderen. Daarom is het van belang om geen grondrechten bij voorbaat uit te sluiten van het grondrechtentoezicht maar wel focus aan te brengen en de prioriteit te leggen bij die grondrechten waarvan op basis van de huidige inzichten de risico's in eerste instantie het grootst zullen zijn. Voor een adequate bescherming van grondrechten en

- mensenrechten zou het goed zijn als naast het EU handvest ook getoetst kan worden aan de grondrechten en mensenrechten zoals vastgelegd in de Nederlandse grondwet, internationale mensenrechtenverdragen en relevante wetgeving.
2. Het grondrechtentoezicht op AI moet proactief worden aangepakt; niet alleen reactief toezicht bij meldingen, maar ook voorlichting, bewustwording, risicosignalering, onderzoek en advisering. Van eerdere grondrechtenschendingen door de toepassing van AI en/of algoritmen, zoals de kinderopvangtoeslagaffaire, hebben we geleerd dat het niet voldoende is om te reageren op meldingen van mogelijke schendingen. Actieve voorlichting en bewustwording over mensenrechten in relatie tot AI, gericht op markttoezichthouders, aanbieders en gebruikers (overheden, werkgevers, financiële instellingen etc.) van AI-systemen en burgers, zijn daarom noodzakelijke onderdelen van effectief toezicht. Daarnaast moet de grondrechtentoezichthouder proactief risico's signaleren, (thematische) onderzoeken verrichten en gevraagd en ongevraagd adviseren over wet- en regelgeving en beleid. Dit draagt bij aan **normuitleg in de praktijk**.
  3. De nieuwe taken op het gebied van grondrechtentoezicht voor AI kunnen alleen worden uitgevoerd indien hiervoor extra capaciteit en middelen beschikbaar komen, zodat het College de bestaande wettelijke taken onbeperkt kan blijven uitvoeren. Voorzien is dat in 2025 met beperkte incidentele middelen het grondrechtentoezicht door het College kan worden voorbereid en ingericht. Vanaf 2026 zullen in een aantal stappen structureel aanvullende middelen beschikbaar gesteld moeten worden. In de komende periode zal het College dit nader specificeren. De te verwachten toename van het gebruik van AI en de komst van nieuwe toepassingsgebieden kunnen gevolgen hebben voor de aard en omvang van risico's op schendingen van grondrechten. Regelmatig monitoren, evalueren en bijsturen zal noodzakelijk zijn om adequaat grondrechtentoezicht te kunnen blijven waarborgen.
  4. Er moet een duidelijke taakverdeling en goede samenwerking zijn tussen de grondrechtentoezichthouders (College en AP) onderling, alsook met markttoezichthouders en andere betrokken partijen. De voorwaarden voor de daarvoor nodige informatie- en kennisuitwisseling moeten tot stand worden gebracht.

De rol van de Tweede Kamer

De rol van de Tweede Kamer is cruciaal bij het waarborgen van effectief grondrechtentoezicht op AI en daarmee het voorkomen van schendingen van grondrechten van burgers door de toepassing van AI. In het bijzonder ligt er een taak voor de Tweede Kamer om erop toe te zien dat het kabinet structureel voldoende middelen ter beschikking stelt en dat de grondrechtentoezichthouder(s) over voldoende mandaat en instrumenten kunnen beschikken. Daarnaast heeft de Tweede Kamer een controlerende taak als het gaat om de inzet van AI toepassingen door de (rijks)overheid en het beperken van risico's op grondrechtenschendingen als gevolg daarvan.

Vervolgstappen

De volgende vervolgstappen moeten worden gezet in relatie tot het grondrechtentoezicht:

1. Opstellen advies grondrechtentoezicht aan bewindslieden, inclusief reikwijdte, taken, taakverdeling en benodigde incidentele middelen in 2025 (College – medio oktober)
2. Aanwijzen grondrechtentoezichthouders (betrokken bewindspersonen BZK, EZ en J&V – 2 november)
3. Uitwerking risico's grondrechten, werkzaamheden, samenwerking en structureel benodigde middelen voor grondrechtentoezicht (College en AP – begin 2025)
4. Besluitvorming over structurele financiering (kabinet – bij de voorjaarsnota 2025)
5. Inrichten en voorbereiden grondrechtentoezicht AI (College en AP – 2025)
6. Implementeren grondrechtentoezicht AI (College en AP – 2026)
7. Tussentijdse evaluatie van taakinrichting, samenwerking en financiering (2027)